

ПОУЧАВАЊЕ КОМПЕТЕНЦИЈА ЗА ДЕМОКРАТСКУ КУЛТУРУ КРОЗ ОНЛАЈН НАСТАВУ

Приручник за
наставнике/наставнице

Др. Радмила Рангелов Јусовић

*За ваша права у складу са
европским стандардима*

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implementirano
od strane Vijeća Evrope

© 2020 Савјет Европе. Сва права задржана. Лиценцирано Европској унији под увјетима. Ниједан дио ове публикације не може се преводити, репродуцирати нити преносити, у било којој форми или на било који начин, електронским (ЦД-Ром, интернет, итд.) или механичким путем, укључујући фотокопирање, снимање или путем било којег система складиштења информација или претраживања, без претходног одобрења Директората за комуникације (F-67075 Strasbourg Cedex или publishing@coe.int) у писаној форми.

Издавач:
Савјет Европе
F-67075 Strasbourg Cedex
www.coe.int
© Савјет Европе, април 2020.

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope

COUNCIL OF EUROPE

Implementirano
od strane Vijeća Evrope

Садржај

О ПРИРУЧНИКУ И КОМПТЕНЦИЈАМА	4
УЧЕЊЕ И ПОУЧАВАЊЕ НА ДАЉИНУ У ВАНРЕДНИМ ОКОЛНОСТИМА	5
КАКО ЈЕ ОРГАНИЗИРАН ОВАЈ ПРИРУЧНИК?	8
ПОГЛАВЉЕ 1: ВРИЈЕДНОСТИ	9
Идеје за активности	11
ПОГЛАВЉЕ 2: СТАВОВИ	14
Идеје за активности	17
ПОГЛАВЉЕ 3: ВЈЕШТИНЕ	21
Идеје за активности	24
ПОГЛАВЉЕ 4: ЗНАЊЕ И КРИТИЧКО РАЗУМИЈЕВАЊЕ	28
Идеје за активности	30

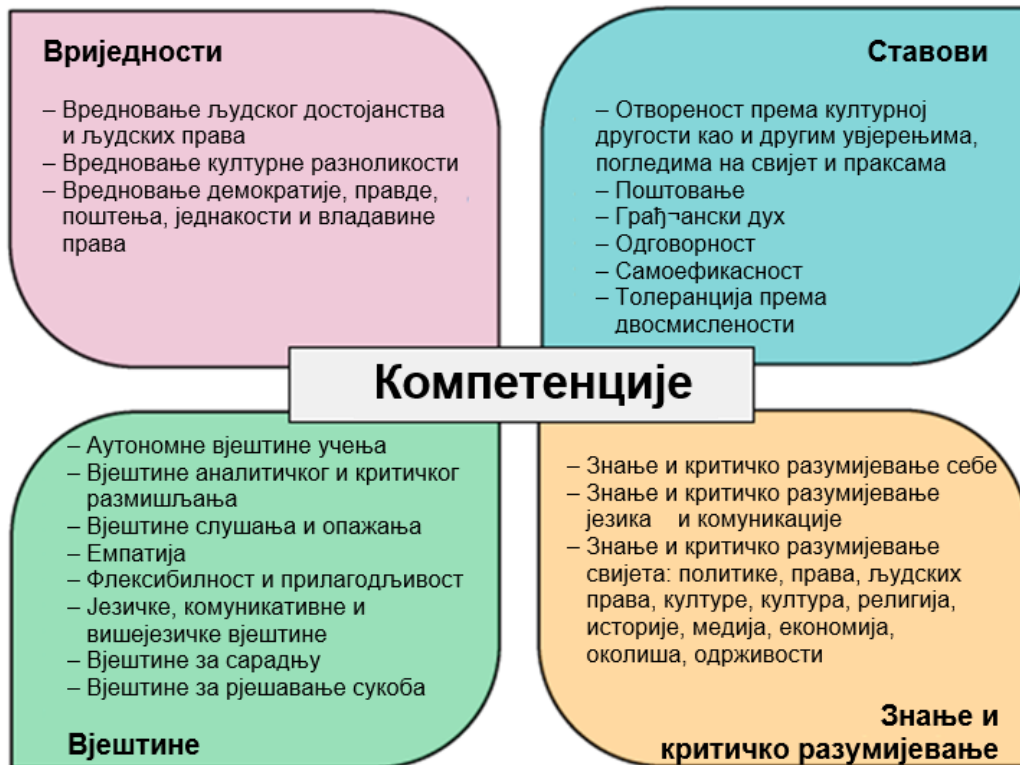
О ПРИРУЧНИКУ И КОМПЕТЕНЦИЈАМА

Овај је приручник настао у вријеме које није налик нити једном времену које познајемо ми или наша дјеца, у вријеме када су се улице и школске зграде испразниле, живот испунио непознаницама и страхом, а поглед усмјерио на телевизијске екране и друштвене мреже. Истовремено, ово је вријеме у којем, више него до сада, велики број људи преиспитује своје ставове, вриједности, као и своја знања и вјештине.

Управо о томе и говори овај приручник – о оним људским **ставовима и вриједностима** који су нам потребни како бисмо успјели одржати овај свијет мјестом којем сви равноправно припадамо, у којем смо поштовани и заштићени и у којем се повезујемо у снажне заједнице спремне да се носе са изазовима. Но, за то нам требају и **многобројна знања, критичко разумијевање свијета и вјештине**.

Све ово заједно чини скуп компетенција с којима се не рађамо, него које се стичу и развијају, мијењају, преиспитују и допуњују током цијелог живота.

*Референтни оквир компетенција за демократску културу*¹ настао је као резултат промишљања великог броја стручњака и практичара како би нам се дао оквир и смјернице унутар којих се можемо кретати промишљајући, прије свега, о начину на који одгајамо и учимо своју дјецу, било у породичном окружењу, школи или заједници.

¹ <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture>

УЧЕЊЕ И ПОУЧАВАЊЕ НА ДАЉИНУ У ВАНРЕДНИМ ОКОЛНОСТИМА

Учење и поучавање су сложени процеси који захтијевају добро познавање развојних карактеристика онога ко учи, самог учења, као активног процеса конструкције разумијевања свијета око себе, и многобројних приступа, метода и стратегија које учење чине ефикасним.

Учење на даљину има своје специфичности и, у вријеме нагле експанзије технолошког развоја, оно постаје све присутније у нашим образовним системима. Тешко је рећи да ли смо још увијек пронашли најбољи модус када је ријеч о ефикасном кориштењу информацијско-комуникацијских технологија, баланс између употребе технологије и незамјењиве живе ријечи и интеракције међу актерима учења и поучавања.

Док су дебате о употреби технологије још увијек веома живе, цијели свијет се нашао у потпуно новој ситуацији. Затварањем школа, забранама окупљања и ограничавањем комуникације уживо, требало је брзо пронаћи рјешење за новонастали изазов – како одржати наставни процес, како омогућити ученицима/ученицама да наставе учити, те како при томе очувати ментално здравље ученика и ученица.

Различите земље су пронашле различита рјешења, било да су отпочеле са емитирањем ТВ-школа за ученике и ученице, смањујући комуникацију са ученицима/ученицама на минимум, било да су потпуно обуставиле наставни процес или, пак, организовале свакодневну наставу кроз различите онлине платформе и алате. Идеалног рјешења нема, а резултати различитих приступа ће се показати кроз анализе које ће бити рађене након окончања кризе.

Са друге стране, родитељи су преузели улогу учитеља, често неспремни да се носе с постављеним изазовима, било да су и сами заузети пословима, или немају довољно знања да помогну ученицима/ученицама, или су, пак, преокупирани социјалним и економским проблемима опстанка.

Но, оно што се сигурно већ показало јест да различити алати или платформе за онлине наставу не могу, посебно не преко ноћи, у потпуности замијенити редован наставни процес, те да су квалитетни наставници и наставнице темељ доброг образовног система. Образовање није само учење, него и дружење и интеракција.

Паралелно са увођењем нових модела наставе, јавио се и низ проблема, “почетничких” грешака, међу којима су:

- задавање истог распореда рада или лекција као да се ученици/ученице налазе у школи, што је преоптеретило и ученике/ученице, родитеље и саме наставнике/наставнице;
- ученицима/ученицама се, ради брзине и ефикасности, нуде идентични материјали за рад и постављају исти задаци, упркос разликама међу њима;
- превелико ослањање на технологију и онлине лекције, што је ученике и ученице везало за екране;
- несналажење и неефикасни приступи праћењу и оцјењивању напредовања

ученика/ученица, који су додатно фрустрирајући, а при том не одражавају њихове стварне компетенције;

- смањена или превелика очекивања од ученика/ученица – од претрпавања садржајима до банализирања задатака;
- нереална очекивања од родитеља и наставника/наставница, који требају бити стално доступни;
- недостатак сензибилитета и бриге за ментално здравље ученика/ученица, породица и наставника/наставница;
- искључивање ученика/ученица који/е немају услове за рад код куће, нити приступ технологији;
- занемаривање породичног статуса и динамике.

Намјена овог приручника није да одговори на новонастале проблеме, нити да наставницима/наставницама дода још нових садржаја у већ пренатрпаном распореду и оптерећењу. Његов је циљ понудити помоћ наставницима/наставницама (и родитељима) кроз конкретне идеје и примјере активности како би подржали развој компетенција ученика/ученица и помогли им да боље разумију свијет у којем живе, очувају наду и увјерење да могу градити бољи свијет за себе, цијело друштво и планету. Управо сада не смијемо пропустити прилику да о тим и таквим темама разговарамо са ученицима/ученицама. Са једне стране, они су истински заинтересирани за њих, а, са друге, ово је идеална прилика да у стварном времену пропитамо властите ставове и вриједности и стекнемо нова знања и вјештине.

Приручник се заснива на сљедећим принципима и претпоставкама:

1. Учење, па и оно на даљину, захтијева активности које ће оспособити ученике/ученице да самостално трагају за информацијама, промишљају и рјешавају проблеме.
2. Свако дијете је јединствено – има различиту динамику и темпо рада, интересирања и способности, као и животне околности, па учење треба бити диференцирано и индивидуализирано.
3. Учење не зависи само од когнитивних способности, него и од мотивације, истрајности, саморегулације, домаћег окружења, на шта увелико утиче тренутна ситуација, па је потребна значајна доза флексибилности.
4. Стицање компетенција за демократску културу је процес који захтијева вријеме за промишљање, истраживање, пропитивање и није дио једног, специфичног предмета или лекције.
5. За стицање ових компетенција потребна је подршка наставника и породице, али и других људи у заједници, и тај процес се одвија свакодневно и на различите начине – свака животна ситуација је прилика за учење.

**УЧЕЊЕ НА ДАЉИНУ ЗАХТИЈЕВА АКТИВНОСТИ КОЈЕ ЋЕ
ОСПОСОБИТИ УЧЕНИКЕ/УЧЕНИЦЕ ДА ЦАМОСТАЛНО ТРАГАЈУ
ЗА ИНФОРМАЦИЈАМА, ПРОМИШЉАЈУ И РЈЕШАВАЈУ
ПРОБЛЕМЕ – примјењују научно а не репродуцирају!**

ДА

- Преточити градиво у шире и интегриране тематске цјелине – фокус на главним исходима
- Осмислити пројектне задатке који се реализурају током дужег времена
- Обучити ученике/ученице да користе различите стратегије за учење и прате властито напредовање
- Осигурати онлајн ресурсе (странице, линкове, различите платформе)
- Охрабрити сигурно претраживање интернета

НЕ

- Ново градиво или задатак сваки дан
- Класичне лекције са задацима који траже само памћење и репродукцију – ослањање само на наставника/наставницу
- Више неповезаних предмета и задатака сваки дан

**УЧЕНИЦИ/УЧЕНИЦЕ ИМАЈУ РАЗЛИЧИТЕ ЖИВОТНЕ ОКОЛНОСТИ,
ДИНАМИКУ И ТЕМПО РАДА И РАЗУМИЈЕВАЊЕ САДРЖАЈА –
ПРИСТУП И ЗАДАЦИ НЕ МОГУ БИТИ ИСТИ ЗА СВЕ**

ДА

- Познавање околности у којима ученици/ученице живе и прилагођавање њиховим потребама
- Седмични задаци са мањим корацима – писмене упуте за сваки корак и јасни примјери и критерији успјешности
- Редовно праћење и повратна информација
- Додатни задаци за оне који брже заврше
- Прилагођени задаци за дјецу с потешкоћама

НЕ

- Исти задаци, темпо и динамика рада за све ученике/ученице
- Видео (ТВ) са задацима и појашњењима која су иста за све и која се не могу вратити и поново репродуцирати
- Нејасно постављени задаци, који траже пуно подршке родитеља
- Технички или материјални захтјеви које сви ученици/ученице не могу испунити

УЧЕНИЦИ И УЧЕНИЦЕ ПАЗЛИЧИТО ПОДНОСЕ ИЗОЛАЦИЈУ, АЛИ НА СВЕ УТИЧУ ВАЊСКЕ ОКОЛНОСТИ ПА ИМ ПАЖЊА МОЖЕ БИТИ КРАЋА, СПОСОБНОСТ КОНЦЕНТРАЦИЈЕ И САМОРЕГУЛАЦИЈЕ УМАЊЕНА, А ПОВЕЋАН СТРЕС И ПОТРЕБА ЗА БЛИСКОШЋУ

ДА

- Пружите ученицама/ученицима подршку и отворите простор да увијек могу разговарати о свему што им је важно – информирајте их о свему што се дешава на примјерен начин
- Будите флексибилни – не очекујте од свих ученица/ученика исто
- Бавите се темама које говоре о емоцијама и начину ношења са стресом; охрабрите ученице/ученике да слободно изразе своју забринутост и страх
- Помозите им да буду поносни на себе и виде позитивне стране
- Покрените активност – вршњачки партнер за подршку, требамо помоћ..., данас ме брине
- Успоставите систем праћења динамике рада – јављање након сваког урађеног корака; слање рада вршњацима до одређеног рока; подсјећање на задате рокове
- Уведите систем биљежења – чек листе с праћењем за ученице/ученике; значке за сваки урађени корак, смајлији, звјездице...
- Помозите ученицама/ученицима да успоставе добар ритам, рутине и распоред рада прилагођен себи и околностима у којима живе
- Потакните њихова интересирања за креативне активности, читање, умјетност, филм...
- Не умањујте очекивања од ученица/ученика – њима треба осјећај да ви вјерујете у њих и њихове способности и да увијек могу више
- Појасните ученицама/ученицима критерије за праћење успјешности – нека сами себе процјењују
- Пратите напредовање и шаљите им додатне упуте о томе како могу унаприједити свој рад
- Поучите ученице/ученике како да траже конкретну помоћ
- Помозите им да направе свој портфолио радова

КАКО ЈЕ ОРГАНИЗИРАН ОВАЈ ПРИРУЧНИК?

Приручник се састоји од четири поглавља посвећених вриједностима, ставовима, вјештинама те знањима и критичком разумијевању. Свако од поглавља садржават ће различите идеје за активности са ученицима и ученицама, које вам могу помоћи да јачате њихове компетенције за демократску културу.

Мада се компетенције организиране кроз ова четири поглавља снажно преплићу и надопуњују, фокус активности ће бити на једној од њих, уз напомене које још компетенције можете развијати.

ПОГЛАВЉЕ 1: ВРИЈЕДНОСТИ

ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО ГОВОРТИ О ВРИЈЕДНОСТИМА?

Демократија и демократско окружење у свакој земљи почивају на одређеним вриједностима које, ако не постоје, директно угрожавају основну суштину демократије. Овдје говоримо о базичним вриједностима, попут вредновања људског живота, достојанства, једнакости и социјалне правде. Свако демократско друштво стога мора стално радити на развоју и његовању ових вриједности и не смијемо заборавити да смо прешли дуг пут како бисмо ова права и вриједности уживали данас.

Демократија и демократске вриједности често су пред изазовима, а да бисмо уживали права и слободе, од којих већине нисмо ни свјесни, потребне су сврховите акције које их бране, пропитују и, на крају, етаблирају као важне.

Вјерујемо да школа, као мјесто одгоја срца и образовања ума, има обавезу и дужност да отвара дијалог, пропитује и поучава вриједности које су у темељу демократских друштава, а посебно вриједности као компетенцију, јер једино у својој пунини разумијевања и интернализације оне имају смисла. Наставницима/наставницама ово треба представљати природну надоградњу постојећих активности са ученицима и ученицама. Већина наставника свјесно или несвјесно већ поучава, моделира и пропитује вриједности. Међутим, увијек морамо поново наглашавати потребу за **планским и структурираним начином** на који се вриједности поучавају или се о њима разговара.

Вриједности

- Вредновање људског достојанства и људских права
- Вредновање културне разноликости
- Вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине права

Вредновање људског достојанства и људских права

Вјерујемо да ћемо се сви сложити да је свако људско биће подједнако вриједно, има своје достојанство и право на исту врсту поштовања, на исти скуп људских права и основних слобода, и тако се према њему и треба опходити. Ово увјерење претпоставља: да су људска права универзална, неутуђива и недјељива и да се примјењују на свакога без разлике; да људска права осигуравају минималан скуп заштита које су од суштинске важности да би људска бића могла живјети достојанствен живот; и да људска права осигуравају неопходан темељ за слободу, једнакост, правду и мир.

Вредновање културне разноликости

Други скуп вриједности заснива се на опћем увјерењу да друге културне припадности, културне варијетете, разноликости и плурализам гледишта, погледа и пракси треба позитивно посматрати, цијенити и његовати. Ово увјерење претпоставља: да је културна разноликост капитал за друштво; да људи могу учити и имају користи од разноликости

гlediшта других људи; да културну разноликост треба промовирати и заштитити; да људе треба охрабровати да ступају у интеракције са другима, без обзира на уочене културолошке разлике; да интеркултурни дијалог треба служити за развијање демократске културе живљења у заједништву једнаких у друштву.

Вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине закона

Трећи скуп вриједности заснива се на скупу увјерења о томе како друштва треба да функционирају и да се њима управља, укључујући и увјерења да: сви грађани треба да буду у могућности да подједнако учествују (било директно или индиректно, преко изабраних представника) у процедурама формулирања и доношења закона који се користе за управљање друштвом; сви грађани треба активно да се укључе у демократске процедуре које функционирају у оквиру свог друштва (допуштајући да би ово такођер могло значити неукључивања у одређеним приликама, из разлога приговора савјести или околности); иако одлуке треба да се доносе већином, праведно и правично, а равноправност према мањинама и припадницима мањина треба бити осигурана; социјална правда, поштење и једнакост треба да функционирају на свим нивоима друштва; и владавина права мора постојати тако да свако у друштву буде третиран праведно, правично, непристрасно и једнако, у складу са законима који су заједнички за све.

ЗАШТО ЈЕ БАШ САДА ОВО ВАЖНО!

андемија је донијела нови низ друштвених правила и за већину у потпуности промијенила начин живота. У временима кризе друштва имају тенденцију прибјежавати самозаштити, што је потпуно разумљиво и на индивидуалном нивоу. У овом тренутку, важно нам је да смо сигурни, укључујући то да имамо кров над главом, храну, гарантирана примања и слично. У истом тренутку нам је важно и да припадамо нечему већем од самих себе и да се осјећамо заштићени, а у овом случају сва пажња је усмјерена на систем и државу. Демократске институције остају демократске пред било каквим изазовом. Али, у једначини демократије, и појединац мора остати у оквирима демократске идеје. Током различитих криза, па и током пандемије, од пресудне је важности не заборавити сва достигнућа човјечанства, укључујући и ниво достигнутих људских права и слобода за све без разлике и без дискриминације, на темељу неких специфичних околности или карактеристика појединаца. Свједоци смо да смо принуђени ограничити нека права и слободе те “откључати” нека друга права или им дати примат над другима. Али, исто тако, требамо мислити да нека од тих ограничења имају већи утицај на неке појединце (напримјер, изолација и забрана физичког контакта може бити неприхватљива за особе са инвалидитетом, које требају неку специфичну помоћ – једнаке мјере не утичу на све појединце једнако). Ово је савршена прилика, али и обавеза едукатора, да о овим важним питањима разговарају са ученицима и ученицама. То спада у домен одговорности као саставног дијела демократске компетенције. Пронаћи ћемо се у двојакој улози – заштитника демократије, али и едукатора.

ИДЕЈЕ ЗА АКТИВНОСТИ

Доносимо вам серију различитих идеја које треба прилагодити узрасту и контексту. Ове идеје су произашле из увјерења да је важно говорити о вриједностима, посебно у овом тренутку. Све идеје можете и требате прилагодити узрасту ученика/ученица, свом начину и стилу рада, околностима, предмету који поучавате и слично.

Разговарати о вриједностима – Са својим ученицима и ученицама покрените серију разговора о вриједностима. Крените од тога да ученици/ученице долазе са већ изграђеним вриједносним оквиром који је настао унутар њихових породица, као и наставници/наставнице. За почетак, веома је важно да се вриједности и њихово значење не подразумевају. Примијетит ћете да сви имају властито поимање одређених вриједности. Код вриједности је веома важно научити да оне имају своје значење, да се огледају кроз понашање јер тако материјализирамо одређену вриједност, те да постоје посљедице, односно реакције на понашања у складу са одређеним вриједностима. За почетак отворите разговор о њиховим вриједностима и шта оне за њих значе. Покушајте донијети заједничке вриједности уважавајући све индивидуалне вриједности.

Демократске вриједности – Пандемија може представљати повод за разговор о демократским вриједностима. За почетак, битно је не прејудуцирати и не ограничавати ученике/ученице. Прво разговарајте о концепту демократије и допустите ученицима/ученицама да сами одреде важне демократске вриједности за свако друштво. Сљедећи би корак била деконструкција појединачних вриједности и њихова важност у времену пандемије. Како задржати демократски дух друштва? Које вриједности посебно његовати и стављати фокус на њих (напримјер, брига о другима, одговорност, здравље и слично)? Која је наша лична улога у томе и како можемо допринијети демократском духу кроз интензивно живљење и наглашавање демократских вриједности?

Изазов са вриједностима – Након иницијалног разговора о вриједностима, врло природно можете прећи на сљедећу фазу, која, у теорији интернализације вриједности, долази послије појмовног одређења – а то је моделирање. Направите заједнички избор од 20 до 25 вриједности. Нека сваки ученик/ученица насумично одабере једну за коју ће током будућег периода (седмица или мјесец) интензивно радити. Задаци могу бити да се у медијима покушају упратити фреквенције те вриједности, како она изгледа и како је ученици/ученице примјећују свакодневно у породици и друштву. Ученик/ученица треба такођер током тог периода покушати урадити што више ствари које управо рефлектирају дату вриједност. Нека на крају тог периода направе презентацију по жељи и представе је осталим ученицима/ученицама.

Рад на властитим вриједностима – Вриједности имају и мотивацијску улогу. Оне покрећу особу да буде баш онаква каква жели бити. Но, често примјећујемо да неке вриједности за које мислимо да су нам важне не живимо истински сваки дан, јер су оне под сталним атаком окружења, других људи и различитих ситуација. Договорите са ученицима/ученицама да свако размисли за себе и одабере једну вриједност на којој ће помно радити. Схема може изгледати овако. Подијелите једни са другима на чему сте се одлучили радити.

ОВА ВРИЈЕДНОСТ МИ ЈЕ ВАЖНА

.....
МОЈ ЦИЉ ЈЕ

.....
ЕВО ШТА ЋУ КОНКРЕТНО УРАДИТИ

Људска права у вријеме пандемије – Људска права су са разлогом заштићена различитим конвенцијама и декларацијама, уставом и законима, јер су под сталном пријетњом. Та права, између осталих, укључују слободу и право на кретање и многе друге. Но, за вријеме пандемије, за многе особе људска права и слободе су ограничене. Разговарајте са ученицима/ученицама о овој теми. Нека покушају идентифицирати сва људска права и слободе које су угрожене и покушају наћи упоришта за такве одлуке. Расправљајте о томе да ли такве одлуке имају смисла? Да ли су сачувале нека друга људска права? Доведите то у контекст са вриједностима. Демократија подразумијева и обавезну критику. Зато и јесмо демократски грађани, они који пропитују зарад већег добра.

Регионална и свјетска компарација људских права и слобода – Компарације се чине да бисмо пронашли факторе који имају ефекта и посљедично преузели најбоље праксе. Нека ученици/ученице направе компарацију стања људских права и слобода у својој земљи и земљама региона, у својој земљи и земљама свијета. Примијетит ћемо да неке државе, попут Шведске, имају потпуно другачији одговор на пандемију. Опет ситуацију доведите у контекст са вриједностима. Нека ученици/ученице анализирају питање “Зашто нека демократска друштва реагирају без рестриктивних законских мјера?”. Једно од веома битних питања јест питање здравља за све (за све генерације – више умрлих је међу групом старијих од 65 – зашто је битно да су млади у изолацији), питање одговорности државе да оствари могућност за заштиту здравља, те питање економских и социјалних људских права.

Стереотипи и предрасуде – На почетку пандемије, доминантно жариште биле су Кина и друге азијске земље. На аеродромима широм свијета, али и другим мјестима, било је видно расно профилирање – доношење закључака на основу расе којој неко припада. Да ли је демократски и вриједносно уреду профилирати људе у складу са бојом коже или расе којој припадају? Ово је одличан повод за разговор о стереотипима и предрасудама према другима и другачијима. Културна разноликост је увијек плодно тло за развијање стереотипа и предрасуда. Оне се најчешће догађају када знамо мало или ништа о неком другом или другачијем. Па тако и према читавим културама. Питајмо ученике и ученице шта знамо о источним културама и обрасцима понашања. Ово је одличан повод да почнете разговарати о различитим културама на дубинском нивоу, као и стереотипима и предрасудама, који најчешће воде ка дискриминацији. Она већ није демократска вриједност, зар не?

Упознајмо друге – Некада ти други живе само једну улицу до нас. На овим просторима постоје ромске заједнице и мањинске културе, које су исто тако погођене пандемијом, као и сви други. Но, о мањинским заједницама и културама, посебно у вријеме кризе, не води се много рачуна. Са ученицима/ученицама можете истражити које мањине и угрожене групе живе у вашој заједници. Како су оне погођене пандемијом и, на крају, шта можете урадити да исправите такво стање? Да ли таквих припадника/припадница имате и у својој школи?

Упознајмо своју школу – Пандемија је увелико промијенила свијет, па и начин на који изгледа образовни систем. Школа се преселила на екране и, иако можда не размишљамо о томе, неки ученици/ученице немају приступ интернету и техничку могућност да прате наставу. Направите истраживање у својој школи који су ученици/ученице највише погођени/е овим стањем и који солидарни акт можете учинити да нити једно дијете не остане изостављено. Ако већ сви ученици/ученице не могу имати компјутере, таблете и телефоне, да ли постоји начин дијељења такве опреме? Да ли у информатичком кабинету имате опрему коју можете посудити за вријеме трајања пандемије? Будите пажљиви. Не излажите ученике/ученице који су у потреби јавно. Неке активности можете урадити као “супер тајну мисију” да би се сви осјећали добро.

Контакт извана – Дигиталне технологије допуштају нам неописив репертоар могућности. Како је већина ученика/ученица и школа управо везана за њих, ево прилике да упознате друге на потпуно другачији начин. Одаберите једну школу из региона или свијета с којом ћете се онлине повезати. Наведене активности можете радити и у сарадњи са њима. Одржавајте заједничке онлине сате, гдје ћете разговарати о властитим културама и културним обрасцима, радити заједничке научне и друге пројекте. Када се дјеца смислено повежу, такви односи остају готово трајни.

ПОГЛАВЉЕ 2: СТАВОВИ

ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО ГОВОРИТИ О СТАВОВИМА?

Демократски ставови укључују увјерење и мишљење о нечему, осјећање, процјену и на крају спремност да дјелујемо на одређени начин. Дакле, ставови обликују наша понашања и уско су повезани са вриједностима. Демократија не може опстати сама од себе. Поред демократских институција, демократију граде и одржавају грађани, који су њен

неодвојив дио. Они дају легитимитет и легалитет и директно су одговорни за стање демократије. У тој узајамној једначини демократије, демократске институције гарантирају демократска правила и демократско окружење, а грађани гарантирају демократију на свакодневном нивоу својим понашањем, својим доприносом и својом критиком стања. Демократска друштва су и плурална друштва, која гарантирају људска права и слободе свим својим грађанима, без обзира на одредницу особе. Но, ставови морају бити добро промишљени, а онда и интернализирани како би понашања која из њих произлазе била потпуно аутентична и, у случају демократске компетенције, била одраз демократског духа, увелико потребног читавом свијету.

Ставови

- Отвореност према културној другости као и другим увјерењима, погледима на свијет и праксама
- Поштовање
- Грађански дух
- Одговорност
- Самоефикасност
- Толеранција према двосмислености

Веома је важно да образовни системи, школе и наставници/наставнице промовирају демократске ставове. Штавише, такви би ставови требали бити дубоко уткани у образовне политике и свакодневни образовни рад са ученицима/ученицама. Поштовање, грађански дух, одговорност и самоефикасност су основни постулати сваког демократског друштва. Не би ли образовне праксе требале бити управо у духу наведених ставова? Одгојем и образовањем таквих генерација стварамо темељ за будућа демократска друштва која би требала изградити нове демократске домете и успјешно превазићи све потенцијалне изазове по демократски дух. Наши ученици и ученице требају бити способни градити друштво које свима омогућава људска права и слободе, без изузетка, које ствара позитивне структуралне везе међу људима, одговорне грађане и грађанке, који на најбољи могући начин граде своје мале, али и велике заједнице. Одговорност и морална одговорност, конкретно, у случају ове компетенције, може бити енергични покретач умова и срца ваших ученика и ученица.

Став садржи више компонената – увјерење или мишљење о нечему, осјећања, процјене и, на крају, спремност да дјелујемо на одређени начин. Шест ставова дефинираних у

Референтном оквиру компетенција за демократску културу су сљедећи:

- отвореност према другим културама и према другим увјерењима, погледима на свијет и праксама
- поштовање
- грађански дух
- одговорност
- самоефикасност и
- толеранција према двосмислености

А ево шта они значе:

Отвореност према другим културама и према другим увјерењима, погледима на свијет и праксама

То је став према људима за које се сматра да су другачије културне припадности од властите или став према увјерењима, погледима на свијет и праксама које се разликују од наших. Обухвата осјетљивост, радозналост и спремност да се уђе у интеракцију са другим људима и другим погледима на свијет.

Поштовање

Ова компетенција подразумијева капацитет да имамо позитиван поглед и показујемо уважавања некога или нечега што процјењујемо важним, заслужним или вриједним. Поштовање према другим људима који се виде као људи другачије културне припадности или са другачијим увјерењима, мишљењима или праксама од властитих од суштинске је важности за ефикасан интеркултурални дијалог и културу демократије.

Грађански дух

Ова компетенција је став према заједници или друштвеној групи којој неко припада а која је већа од непосредног круга властите породице и пријатеља и обухвата осјећај припадности заједници, свијест о другим људима у заједници, свијест о утицајима властитог дјеловања на те људе, солидарност са другим члановима заједнице и осјећај грађанске дужности према заједници.

Одговорност

Израз “одговорност” има више значења. Два значења која се посебно односе на културу демократије јесу одговорност улоге и морална одговорност. Првospоменуто је аспект грађанског духа, док нас овдје занима морална одговорност. Морална одговорност је став према властитом дјеловању. Настаје када појединац има обавезу да поступа на одређени начин и заслужи похвалу

или покуду, било зато што је нешто урадио/ла или је пропустио/ла да реагира на одређени начин. Потребни услови да се о појединцима просуђује као људима било вриједним похвале или критике јесте да су они сами у стању да се осврну на своје поступке, да су у стању да креирају намјере о начину на који ће поступити и да су у стању да изврше одабрана поступања (стога, када се недостатак ресурса или структурних услова удруже против појединца и спријече његово/њено дјеловање, није уреду приписивати му/јој ни похвалу ни кривицу). Одговорност може захтијевати храброст, у мјери у којој произлази из заузимања принципијелног става и дјеловања на властиту руку, предузимањем поступања против норми заједнице или оспоравањем колективне одлуке која се просуђује као погрешна. Стога је могуће да понекад дође до тензије између грађанског духа (тумаченог као солидарност и лојалност према другим људима) и моралне одговорности.

Самоефикасност

Самоефикасност је став према себи. Обухвата позитивно вјеровање у властиту способност да се предузимају поступања неопходна за постизање одређених циљева. Ово увјерење обично носи додатна увјерења да се схвати шта се тражи, да се доносе одговарајуће одлуке, изаберу одговарајући начини за испуњавање задатака, успјешно заобилазе препреке, утиче на дешавања и да се направи разлика у свијету у односу на дешавања која утичу на њега самог и на животе других људи. Зато је самоефикасност повезана с поуздањем у властите способности. Ниска самоефикасност може обесхрабрити демократско и интеркултурно понашање, чак и када је присутан висок ниво способности, док нереално висока самоефикасност може довести до осујећености и разочарења. Оптималан став је релативно висока самоефикасност, спојена са реално оцијењеним високим степеном способности, што охрабрује појединце да се упусте у нове изазове и омогућава им да дјелују по значајним питањима.

Толеранција према двосмислености

Толеранција према двосмислености је став према предметима, догађајима и ситуацијама које доживљавамо као неизвјесне и које подлијежу бројним противрјечним или неспојивим тумачењима. Људи који имају високу толеранцију према двосмислености оцјењују ове врсте предмета, догађаја и ситуација на позитиван начин, спремни су прихватити суштински недостатак јасноће, признају да ставови других људи могу бити исто тако примјерени као и њихови властити и да се са нејасноћама носе на конструктиван начин. Стога, израз “толеранција” овдје би требало разумјети у позитивном смислу прихватања и поздрављања двосмислености (а не у негативном смислу трпљења или толерирања двосмислености). Умјесто тога, људи са ниском толеранцијом двосмислености усвајају само једно гледиште о нејасним ситуацијама и питањима, имају затворен став према непознатим ситуацијама и питањима и користе чврсте и нефлексибилне категорије за размишљања о свијету.

ЗАШТО ЈЕ БАШ САДА ОВО ВАЖНО?

Ставови нису само увјерења или мишљења о нечему, осјећања, процјене и, на крају, спремност да дјелујемо на одређени начин према некоме другом. Штавише, када говоримо о компетенцијама, у овом случају демократским, то подразумијева **властити** низ вриједности, ставова, вјештина и критичког знања и разумијевања. Дакле, ставови и **према себи**, а не само према другом. Они су важни јер грађанин/грађанка, као полуга демократије, значајно може допринијети или наштетити демократском духу. У овом епохалном периоду пандемије, ставови према себи су од неизмјерне важности. Спашавање живота овиси о одговорности и нашој одлуци да останемо у својој кући. Самоефикасност, али и толеранција ка двосмислености, подразумијева да смо брзо и јасно трансформирали своје радне и животне задатке у нове медије или друге начине задовољења темељних потреба. То нам помаже и да из овог искуства извучемо најбоље и стекнемо нове вјештине и знања. Посебно у вријеме пандемије, одређена занимања, која нису уживала посебан друштвени статус, сада долазе до изражаја. Наше поштовање према изузетно важним професијама, попут наставничке, медицинске, новинарске и оних у услужним дјелатностима, откривају стварне вриједности различитих капитала, у овом случају и људских. Наше културолошке матрице и научени обрасци понашања, наједном, драстично се мијењају. Више није социјално прихватљиво пружати руку при поздрављању или одржавати досадашње групне активности. Управо ставови према себи, из којих проистичу понашања, посебно сада су важни да о њима говоримо, учимо, пропитујемо их и наглашавамо. Ово је вријеме заједничких циљева, солидарности и врло разумљивих ставова који иду у корист опћег добра. На едукаторима је да такве теме и концепте отварају са својим ученицима и ученицама, као никада до сада, за будућност демократије и демократског духа.

ИДЕЈЕ ЗА АКТИВНОСТИ

У наставку је низ различитих идеја које треба прилагодити узрасту и контексту. Идеје су произашле из увјерења да је о ставовима важно говорити, посебно у овом тренутку. Све идеје можете прилагодити свом начину, стилу, методи и слично.

Прво ја – Са ученицима/ученицама можете отпочети тему самоефикасности.

Она подразумијева позитивно вјеровање у властиту способност да се предузимају акције неопходне за постизање одређених циљева. То је посебно важно с обзиром на то да су се рутине у нашим животима промијениле до неслућених размјера и да су сви под великим притиском, који граничи са хаотичним стањем. Сада је право вријеме да се окренемо себи, уредимо своје животе, како бисмо били корисни чланови нашег друштва и директно допринијели побољшању ситуације. Дајте ученицима/ученицама да напишу све своје обавезе и направе дневни план са свим активностима и рутинама, али и да освијесте своје способности и снаге које

им помажу да те задатке испуне. Нека резултат буде јасан план са свим обавезама, али и жељама и стварима које дуго желимо учинити, али не налазимо времена за то. Разговарајте о томе. Не заборавите важне послове попут оних у кући или за породицу.

Вријеме да научим нешто ново – Велика количина слободног времена има своју добру страну медаље. Дајте својим ученицима/ученицама листу изазова попут: научи успоставити контакт на неком страном језику, крени са учењем неког музичког инструмента итд. Када сте направили изазове (чему и они могу допринијети), нека свако за себе одабере или извуче један. До краја одређеног периода (полугодиште, мјесец) нека ученици/ученице спреме и перформанс на дати изазов. Можда би и неколико ученика/ученица могли направити нешто заједничко путем интернета ако за то постоји могућност. Будите креативни код изазова. Нови хобији, знања и вјештине одличан су начин да се проведе слободно вријеме. Онлајн свијет је препун бесплатних курсева, семинара и тренинга. Не заборавите на сигурност на интернету.

Анализирам да бих дјеловао/ла – Вријеме је да се са својим ученицима/ученицама критички осврнете на свијет око себе. Нажалост, многе ствари не функционирају, а веома су битне за друге животе. Заједнички анализирајте проблеме до којих можете доћи, односно које можете идентифицирати. То могу бити разни изазови, од недостатка техничке опреме за ученике/ученице до достављања добара старијим особама у заједници. Када сте идентифицирали проблеме, пређите на њихову анализу. Можете користити дрво проблема као технику како бисте идентифицирали узроке, али и посљедице. Техника је доступна и на интернету. Након тога, одаберите један проблем чијем рјешавању ученици/ученице могу дати свој допринос.

Дјелујем – У већини заједница постоје многобројне волонтерске организације које раде херојски посао у вријеме пандемије. Уколико је прикладан узраст, потакните их да истраже могућности за волонтирање и да се упуте у ту хуману авантуру. Млади људи су привилегирани и мање подложни вирусу, тако да драгоцену мобилност у овом тренутку може спасити и олакшати хиљаде живота. Црвени криж је свеprisутан у недостатку локалних организација. На крају, потакните их да покрену властиту неформалну групу која брине о својој заједници.

Укоштац са непознатим – Са старијим ученицима/ученицама можете отворати многе теме, као и са млађима, јер свијет не смије бити непознаница ученицима/ученицама било којег узраста када им се представи на развојно примјерен начин. Тема вируса не смије бити избјегнута ни са млађим узрастима јер су они итекако свјесни окружења, а одговорност старијих јесте да моделирају сигурност и

шаљу позитивне поруке. Са старијим ученицима/ученицама, пак, можете проширити опус расправе. Ухватите се укоштац са непознатим. Поред егзистенцијалних проблема, друштво се сусреће и са другим проблемима на које нема рјешење. Одређене фабрике наставиле су производњу, а радници су принуђени боравити у затвореном простору једни близу других. Дајте изазов својим ученицима/ученицама да осмисле сва могућа креативна рјешења како би се сигурност и здравље на радном мјесту побољшали. Ово није једини примјер. Причајте о одржавању избора, функционирању институција и слично. Тражите рјешења. На крају, покушајте са ученицима и ученицама направити кампању засновану на рјешењима, која би превазишла границе ваше школе и заједнице.

Буди одговоран/а – Шта значи бити одговоран/а у овом тренутку? Разговарајте са ученицима и ученицама о томе зашто је одговорно остати код куће и зашто је важно придржавати се свих постављених правила. Нека направе табелу с предностима/недостацима и анализирају шта све доноси поштовање, а шта кршење правила. Закључак који донесу могу преточити у постер, маркетиншку кампању или рекламу.

Нова пријетња – Како су се школе преселиле на дигиталне канале, тако се и тамна страна интернета увелико појавила. Одавно се говори о сигурности на интернету, али сада више него икад треба бити опрезан. Отпочните ову тему са ученицима/ученицама. Истражите могуће негативне стране интернета и у складу с тим направите план дјеловања, барем у свом разреду. Да ли су то различите апликације за сигурност, бонтон за понашање на интернету – дајте машти на вољу. Не заборавите подијелити своје резултате са другима. Увежите се са осталим разредима у својој школи и постаните експерти за сигурност на интернету. Можете направити и кратки вебинар за родитеље својих ученика и ученица, али и ученика и ученица из других разреда.

Замисли школу – Ученици/ученице нису физички заједно и модус операнди се промијенио. Став према образовању и његово пропитивање је озбиљан предуслов демократије. Оно омогућава ученицима/ученицама да разумију и пропитују свијет око себе. Шта је важније од властитих живота! Наставници/наставнице нека се упуте у ову храбру авантуру и отпочну разговор са ученицима/ученицама о тренутном систему образовања и оном чији би ученици/ученице вољели/е да буду дио. Нека за почетак поставе што више питања на тему “Школа какву замишљамо”. Охрабрите их са неколико питања, на примјер, попут: *Која знања и вјештине би школа требала да поучава? Да ли је боравак у школи једини начин школовања и образовања? Шта се у школи треба мијењати када прође пандемија?* Нека ова питања послуже да се чују ставови ученика и ученица, али и промисли о алтернативним начинима поучавања.

Лажне вијести – Врло је јасно да није одговорно ширити лажне вијести. Оне могу покренути паничну реакцију друштва и нанијети немјерљиву штету. Свакодневно се појављују вијести које дају лажне и опасне савјете за здравље, које нуде лажне тестове, лијекове и слично. Медијска писменост је веома важна за здраву демократију. Нека ваш разредни пројект буде управо медијска писменост и алати за препознавање лажних вијести. Наравно, није све у алатима јер критичко мишљење је нужни предуслов, али не дозволите да се ова тема подразумијева. Крените са активношћу да ученици/ученице пронађу што више лажних вијести и објасне евентуалне посљедице. Друга активност може бити да направите рецепт за препознавање лажних вијести за себе, али и друге у школи. Да ли је потписан аутор? Да ли је извор видљив? Да ли су то научни аргументи? Чињенице или мишљења? Гдје је нешто било објављено – на Фацебооку или на неком медијском порталу? Шта су новинарски стандарди? Шта значи одговорно, независно новинарство? Све су то занимљива питања за медијску писменост.

Грађански дух – Хиљаде људи у овом тренутку директно је изложено опасности јер њихов посао то подразумијева и од кључног су значаја за друштво, а, на крају, и за демократију. То су медицински радници, радници у трговинама, у пријевозу робе и путника, ватрогасци, полиција и војска, те многи други. Са ученицима/ученицама можете не само послати писмо захвале овим људима, већ им врло јасно објаснити зашто сте захвални. Дакле, ученици/ученице треба прије свега да истраже шта ти људи раде и зашто су важни у овом тренутку. Уз то писмо можете са ученицима/ученицама направити и симболичне поклоне који ће им показати да нису сами и охрабрити их да наставе радити своје веома важне послове.

Теме које нас чекају – И ово ће проћи. Свијет засигурно неће бити исти, али исто тако с повратком у научене рутине и реалност вратит ће се и теме које су биле у фокусу и раније. Неједнакост која је постојала врло вјероватно ће бити видљивија након стравичних ефеката пандемије. Не само неједнакост, већ и сви “изми” који су постојали раније, попут расизма, класизма, национализма итд. Са ученицима и ученицама истражите занимљиву тему “изама у доба пандемије”. Вирус једноставно не бира, тако да су сви погођени, без обзира на расу, пол, вјеру или неку другу оријентацију. Нека ученици/ученице истраже који су то све “изми” за вријеме пандемије можда стављени у други план и како се тај моментум може искористити да, када пандемија прође, задржимо новонастале видике. Како омогућити солидарности и отворености према другима да живе и буду доминантније у овом свијету.

ПОГЛАВЉЕ 3: ВЈЕШТИНЕ

ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО ГОВОРИТИ О ВЈЕШТИНАМА?

Када бисмо описали особу која посједује све вјештине потребне како би креирала, активно учествовала и доприносила развоју демократског друштва, листа би била прилично дугачка, и већ на први поглед било би нам јасно да је за развој ових вјештина потребан свакодневни рад и цјеложивотно учење. Неке од наведених вјештина су способност учења, критичког и аналитичког промишљања, способност да саосјећамо са другим људима и разумијемо њихово стајалиште, прилагођавамо се новим ситуацијама, успјешно сарађујемо, комуницирамо и рјешавамо сукобе. Међутим, ма колико год комплексно и тешко, без ових вјештина живот у демократском друштву и изградња културе демократије не би била у потпуности могућа.

- Аутономне вјештине учења
- Вјештине аналитичког и критичког размишљања
- Вјештине слушања и опажања
- Емпатија
- Флексибилност и прилагодљивост
- Језичке, комуникативне и вишејезичке вјештине
- Вјештине за сарадњу
- Вјештине за рјешавање сукоба

Вјештине

Поучавање ових вјештина, међутим, захтијева наставнике и друге професионалце, који могу бити модел, и који посједују компетенције да друге поучавају у томе. То није увијек случај, па је рад са наставницима/наставницама и пружање професионалне подршке приоритет. Додатно, иако су ове вјештине барем декларативно дио готово свих курикулума, у пракси је често нејасно када их је и како најефикасније поучавати и развијати код ученика и ученица. Но, прилике за њихово поучавање нису и не морају увијек бити експлицитно наведене. Њих можемо поучавати и вјежбати у свакодневним приликама кроз постављање питања, играње улога, дебате и дискусије, истраживања и пројеката, тимски рад, кроз искуство и рефлексiju на искуство. Дакле, увијек – на сату, ваннаставним активностима, у неформалним ситуацијама и комуникацијама, у породици, међу вршњацима, кроз ангажман у заједници и још много тога.

Вјештине аутономног учења

Вјештине аутономног учења нам омогућавају да организирамо и процијенимо властито учење у складу са својим потребама, на самоусмјерен и саморегулиран начин, без подстицања од стране других. Ове вјештине подразумевају да смо свјесни властитог незнања, па не доносимо олако ставове, затим да знамо како ћемо доћи до провјерених и релевантних информација и како ћемо процијенити информацију. Истовремено, вјештине учења захтијевају да познајемо различите стратегије за учење, начине на које информације можемо организирати, поредити, анализирати и повезати са својим

искуством. На крају, рефлектирајући на сам процес учења, ми спознајемо како своје учење, начин размишљања и резонувања можемо унаприједити.

Вјештине аналитичког и критичког размишљања

Вјештине аналитичког и критичког размишљања омогућавају нам да анализирамо, направимо процјену и донесемо закључак или мишљење о нечему на систематичан и логичан начин. Ове вјештине су међусобно повезане и комплексне, те садрже низ других вјештина које нам омогућавају да сагледамо компоненте одређене појаве и њихов међуоднос (анализа), увидимо узрочно-посљедице везе и факторе који на то утичу, анализирамо узроке и посљедице, сагледамо различите перспективе и доносимо закључке вођени логичким резонувањем. Ове вјештине нам омогућавају да свој суд и ставове аргументирамо користећи поуздане податке, доказане чињенице, уз разумијевање контекста и других фактора који на то утичу, укључујући и властите предрасуде.

Вјештине слушања и опажања

Вјештине слушања и опажања су вјештине које су потребне да се разумије шта други људи говоре и да се учи из понашања других људи. Разумијевање шта други људи говоре захтијева активно слушање – помно праћење не само онога што се говори, него и како се то говори, праћење логике изречених судова и аргумената, те разумијевање друштвеног и културолошког контекста у којем се нешто говори.

Емпатија

Емпатија је скуп вјештина потребних да разумијемо друге људе, повежемо се са њиховим осјећањима, мислима и увјерењима и сагледамо свијет из њихове перспективе.

Флексибилност и прилагодљивост

Флексибилност и прилагодљивост су вјештине које су потребне да се властите мисли или начин мишљења, осјећања или понашања на принципијелан начин прилагоде на нове контексте и ситуације како бисмо на одговарајући и ефикасан начин реагирали на нове изазове, захтјеве или прилике. Да бисмо то могли, требамо бити спремни да се преиспитујемо, будемо отворени за нове спознаје и спремни да се мијењамо у складу са новим сазнањима и аргументима. Отвореност према новом тражи од нас да се прилагођавамо и да успјешно превазиђемо стања и емоције које изазивају нелагоду или страх.

Језичке, комуникативне и вишејезичке вјештине

Језичке, комуникативне и вишејезичке вјештине су оне вјештине које су потребне да дјелотворно и примјерено комуницирамо са другим људима у различитим ситуацијама,

контекстима и културама, да искажемо своје мисли, увјерења и потребе, користимо добру аргументацију у дискусијама и дебатама, преговарамо и слично, без наметања властитих ставова или улажења у конфликте. У ове вјештине спадају и способности да се прилагодимо различитим језичким и културолошким контекстима, постављамо питања за појашњавање, парафразирање и друге вјештине потребне како би се постигло узајамно разумијевање, укључујући и медијацију. Да се фокусирамо на моћ аргумента, а не на аргумент моћи.

Вјештине за сарадњу

Вјештине за сарадњу су оне вјештине које су потребне за успјешно учешће са другима у заједничким активностима, задацима и пословима. Како бисмо успјешно сарађивали са другим људима, требамо бити способни да искажемо своје и саслушамо другачија мишљења, доносимо и прихватамо правила групног рада и динамике, будемо спремни да помажемо другима, правимо компромисе и радимо за добробит цијеле групе.

Вјештине за рјешавање сукоба

Вјештине за рјешавање сукоба су оне вјештине које су потребне како бисмо ефикасно спријечили или се бавили управљањем и рјешавањем сукоба на миран начин. Оне нам омогућавају да створимо окружење у којем се сви осјећају сигурним да искажу своје идеје и мисли, да стално унапређујемо узајамно разумијевање и повјерење и излазимо из неслагања ближи и боље повезани. Да бисмо то успјели, потребно нам је да умијемо саслушати и разумјети различите погледе на сукоб, анализирати узроке и контекст у којем је сукоб настао, те пронаћи заједничку полазишну тачку и опције како бисмо сукоб разријешили на задовољство свих учесника. Требамо нагласити да су различита мишљења уреду, да више људи више и зна, те да се добре идеје стварају на бази различитих искустава, мишљења, идеја. Није нужно да се увијек у свему сложимо, већ да се не свађамо, да се поштујемо и слушамо различита мишљења, те да их критички анализирамо.

ЗАШТО ЈЕ ОВО БАШ САДА ВАЖНО?

Прелазак са директног поучавања на поучавање и учење на даљину, било кроз кориштење web-алата, ТВ-а или простог слања задатака путем емаил-а или Вибера, значајно утиче на припремање и начин структурирања овог процеса. Када је ријеч о стицању вјештина, можда још и више. Вјештине се стичу кроз моделирање, покушаје и погрешке, рефлексiju, вјежбање и сталну подршку. Онлајн комуникација може довести управо до супротних ефеката, напосто зато што медији којима комуницирамо не омогућавају благовремено реагирање кроз дијалоге, дискусије и слично. Међутим, ове вјештине су ученицима/ученицама потребне више него икад како би се снашли у мору

доступних информација, медијских објава, како би могли направити критички осврт на њих, али и како би разумјели друге контексте, људе, њихова емоционална стања и ефикасно комуницирали са укућанима и путем веб-платформи.

У прилог овом мишљењу иде и запажање да су наставници и наставнице који су већ прије улагали значајне напоре на развијање ових вјештина код ученика/ученица много лакше организирали процес учења на даљину. Ученици и ученице који су аутономни и способни пронаћи, одабрати и анализирати информацију много брже и ефикасније ће користити доступне *web*-алате и интернет. Учење ће се одвијати са мање потребе за сталном подршком наставника или родитеља, али ће и разумијевање ученика/ученица о томе шта се око њих догађа бити више засновано на научним чињеницама и поузданим изворима.

Онлајн комуникација има своје законитости које сви ученици/ученице не познају или нису вјешти, па лакше може доћи до неразумијевања и сукоба. Наставници/наставнице о томе требају водити рачуна и помоћи ученицима/ученицама да успоставе одређена правила комуникације, јасно се изражавају и постављају добра питања. Да се не укључују сви одједном, већ да се успостави правило како се може јавити за дискусију, да се праве паузе јер онлајн настава није иста као у разреду, али и да се објасни да је ово формална настава, којој тако треба и приступити (да не леже у кревету и слично).

ИДЕЈЕ ЗА АКТИВНОСТИ

У наставку ћемо вам дати упуте или идеје за активности које потичу развој наведених вјештина. Вјероватно ћете у многим активностима открити да је ове вјештине често немогуће одвојити и да једна другу подржавају и оснажују.

Могу учити сам/а – Умјесто пуког слања предавања или лекција које треба прочитати, важно је ученике/ученице упућивати на стратегије за самостално учење. Ако ученици/ученице не посједују те вјештине, треба ићи поступно и у мањим корацима:

- Помозите ученицима/ученицама да направе свој дневни и седмични план рада. У овој ситуацији успоставити какве-такве рутине је неопходно, јер оне ученицима/ученицама дају осјећај сигурности. Дневни план могу направити сви укућани, украсити га, илустрирати и поставити на видно мјесто у кући. Многи родитељи одлазе да раде или раде од куће, па је свима потребно да одреде вријеме за самостални рад, оброке, заједничке активности. Потичите ученике/ученице да се покушају држати тог плана, али не по сваку цијену, узимајући у обзир емоционална стања, те потребе ученика/ученица и одраслих; и обавезно им нагласите да требају имати слободно вријеме, да је уреду провести

неко вријеме сам, радећи шта жели или ништа.

- Нека седмица отпочне јасним очекивањима и планом за цијелу седмицу, које шаље наставник/наставница, како би ученици/ученице (и родитељи) имали осјећај контроле и извјесности, те могли распоредити своје вријеме. План треба садржавати исходе учења представљене ученичким језиком: *ове седмице циљ нам је да савладамо, израдимо...* Циљеви се могу исказати и другачије – *на крају ове седмице ћеш моћи... бити у стању... боље разумјети...* Распоред рада треба садржавати и рокове за различите фазе како би ученици/ученице научили да самостално прате динамику рада.
- Веома је важно да ученик/ученица – осим плана активности – постави властите циљеве и да, на крају седмице, процијени своја постигнућа или оно на чему треба још радити.
- Понуђене стратегије требају потицати ученике/ученице на истраживања, пропитивање, поређење, постављање питања и слично како би стицање знања било у функцији која за ученике/ученице има смисла. Питајте их шта њих занима, шта би они хтјели научити, истражити. Можда да с пријатељима, ако за то постоје онлајн могућности, истражују неке ствари, проблеме, догађаје...

Вјерујем да можеш бити најбоља верзија себе – У ситуацијама ограничене комуникације, али и бриге за ментално здравље ученика/ученица, склони смо пасти у замку поједностављивања и давања ученицима/ученицама простих задатака које лако могу извршити. Грешка! Иако је неопходно водити рачуна о индивидуалним могућностима, потребама и интересирањима ученика/ученица, одржите висока очекивања и дајте им осјећај да вјерујете у њихове способности. Оставите простор за раст и напредовање ученика/ученица. Такви задаци не морају се најдиректније ослањати на садржаје, него више на интересирања која ученици/ученице исказу за одређене теме или дијелове лекција. Потичите дјецу да раде на властитим пројектима: прате раст неке биљке током времена и то биљеже; праве фотографију свакога дана са истог мјеста како би пратили процес промјена; воде свој сликовни или писани дневник или блог; праве своју кухарицу јела која су сами направили; воде статистику и праве сложеније статистичке израчунае везане за број заражених корона вирусом... То ће их охрабрити на самостално учење без страха од грешке.

Користим поуздане изворе – За многобројне задатке ћемо од ученика/ученица тражити да истраже информације на интернету. Сваки пут тражите од њих да провјере извор, компетентност или позадину аутора; упореде више извора; наведу статистичке показатеље, чињенице, цитате...

Користим аргументе – Задајите задатке/тврдње који захтијевају заузимање и исказивање става и његову аргументацију и/или логичко резонување: *шта је твоје стајалиште; на основу чега си то закључио/ла; објасни процес извођења закључка...* Тврдње могу бити: *понашање људи током пандемије ће позитивно утицати на природно окружење или какав утицај има пандемија на заштиту околиша, да ли то има неке везе с климатским промјенама, са људским правима и слично.*

Мислим на вишем нивоу – Потичите и дајите задатке који ће од ученика/ученица тражити да трагају за одговорима, али и постављају питања вишег реда: *зашто мислиш...; како ће... утицати на...; с чим је... повезано; које су сличности и разлике...; гдје можемо пронаћи сличан примјер...; шта је узрок.../посљедица...; шта би било кад би...*

Сарађујем са другима – Потичите дјецу да питања постављају једни другима или да заједнички проналазе рјешења на постављене проблеме. Иако је комуникација отежана, узајамна сарадња међу ученицима/ученицама је неопходна како би осјетили да су и даље дио своје вршњачке групе. Потакните их да размишљају кога би још могли нешто питати, не само наставнике/наставнице. Нека ученици размисле с ким би жељели разговарати, о чему те како би могли доћи у контакт с том особом. Нека покушају размишљати ван уобичајених оквира.

Користим чињенице – Помозите ученицима/ученицама да разликују чињенице од мишљења – пошаљите им текст или чланак са задатком да у њему пронађу исказе који одражавају нечије мишљење и оне који су засновани на чињеницама. Након тога могу истраживати извјештаје медија и издвајати примјере мишљења и чињеница. Нека сами напишу чланак за медије и шаљу га једни другима ради анализе и провјере.

Онлине настава у другим земљама – Затражите од ученика и ученица да истраже како уче ученици и ученице у другим земљама. Нека свако одабере земљу која га/ју занима, истражи шта се у њој дешава и снађе се користећи *Google translate*. Могу на основу података покушати закључити како сада живе ученици/ученице у тој земљи. Ако сте у могућности, успоставите контакт са наставницима/наставницама из неке друге земље и пошаљите им писмо подршке или размијените неке информације. Више него икада до сада, ученици/ученице требају увидјети да смо сви становници заједничке планете Земље.

Различите перспективе – Затражите од ученика/ученица да неки проблем или тренутну ситуацију испитају са стајалишта људи различитих узраста, занимања, сполова, мјеста и начина становања. Могу направити онлајн интервју са неком баком, неким ко ради у продавници, са наставником.

Интервју могу уредити и објавити или, пак, могу написати причу у првом лицу о томе како се особа осјећа, о чему размишља, шта је брине, шта воли радити и слично.

Истраживање – Затражите од ученика/ученица да направе анкету како би сазнали више о, на примјер, томе како живе њихови вршњаци, старија и млађа дјеца у њиховом граду или широм земље. Електронски упитник могу направити након што пажљиво израде питања и тестирају их у свом разреду,

а онда замоле наставнике или родитеље да га поставе на друштвене мреже или пошаљу маилом на разне адресе. Старији/е ученици/ученице могу научити како се поставља хипотеза и формулирају истраживачка питања.

Комуницирамо – Израдите са ученицима/ученицама свој систем за комуникацију симболима – нека предложи различите нове симболе или емотиконе, па чак и ријечи које ће само за њих имати одређено значење. Шаљите једни другима забавне и лијепе поруке користећи ријечи и договорене симболе.

Правила – Направите заједничка правила за онлајн комуникацију – ријечи које користимо, како се једни другима обраћамо, када, како и колико пишемо. Можете разговарати и о посљедицама кршења тих правила – *како*

то утиче на друге, зашто; шта можемо урадити? Ова комуникација може укључивати и забавне активности – на примјер, можемо се тематски обући или маскирати за вријеме онлајн састанка једном седмично.

Наше емоције – Разговарајте са ученицима/ученицама о емоцијама – могу се изразити бојом: *које је боје њихова садашња емоција, гдје је осјећају на тијелу, који су њихови начини да се са њима носе; шта би савјетовали једни другима у неким ситуацијама када им је тешко. Могу нацртати облик тијела*

и бојама означити гдје осјете коју боју/емоцију па о томе можете разговарати. Одредите дан за лијепе поруке – нека извуку особу из пара којој ће их слати те седмице.

ПОГЛАВЉЕ 4: ЗНАЊЕ И КРИТИЧКО РАЗУМИЈЕВАЊЕ

ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО ГОВОРТИ О ЗНАЊУ И КРИТИЧКОМ РАЗУМИЈЕВАЊУ?

Појам знање, увријежен у нашем свакодневном говору, може се различито дефинирати и разумјети. Најчешће, оно се разумије као посједовање одређених информација и чињеница, понекад се мисли и на практична а не само теоријска знања, или је сублимација ово двоје и значи познавање и разумијевање података, информација, описа, појмова и другог, стеченог кроз учење и искуство. Како бисмо јасније дефинирали овај појам, поред знања, говоримо и о критичком разумијевању, које онда подразумева критички однос према подацима које примамо и усвајамо, промишљање и процјењивање.

- Знање и критичко разумијевање себе
- Знање и критичко разумијевање језика и комуникације
- Знање и критичко разумијевање свијета: политике, права, људских права, културе, култура, религија, историје, медија, економија, околиша, одрживости

**Знање и
критичко разумијевање**

Знање и критичко разумијевање себе

Ова компетенција обухвата знање и критичко разумијевање властитих мисли, увјерења, осјећања и мотивација, те властите културне припадности и погледа на свијет.

Да бисмо били активни учесник и креатор културе демократије, потребно је да добро познајемо и разумијемо све оно што обликује наше идентитете и начине на који се они обликују. Ту спада, између осталог, припадност одређеној култури, искуство, наслијеђена или стечена увјерења и претпоставке, наша знања, али и ограничења.

Знање и критичко разумијевање језика и комуникације

Ова компетенција обухвата знање и критичко разумијевање друштвено погодних вербалних и невербалних комуникативних конвенција које су усвојене у језику, односно језицима којима се говори, ефеката које различити стилови комуникације могу имати на друге људе, као и начина на који сваки језик на јединствен начин изражава значења заједничка култури.

То подразумева отвореност за различите конвенције у комуникацији и разлоге за то, разумијевање да оне постоје у датој култури као специфичан начин размјене информација, али и да могу изазвати конфликте услед неразумијевања, те да је језик моћно средство које утиче на то како обликујемо своје мисли.

Познавање и критичко разумијевање свијета (укључујући и политику, право, људска права и слободе, културе, религије, историју, медије, економију, животну средину и одрживост)

Ова компетенција обухвата велик и сложен скуп знања и критичког разумијевања у

различитим областима, укључујући политику, право, људска права и слободе, културе, религије, историју, медије, економију, околину и одрживост.

Познавање политике и права укључује многобројне концепте попут демократије, слободе, правде, једнакости и слично, те начине на које демократски процеси и институције функционирају. Такођер, важни су и улога грађана и цивилног друштва, али и актуелна кретања и односи у свијету, односи моћи и препреке на путу изградње демократског друштва.

Када је ријеч о људским правима и слободама, потребно је разумјети начин на који они функционирају унутар друштава и држава, које су обавезе земаља потписница, шта све спада у људска права, како се она чувају и крше, какав је задатак државе и свих нас, гдје су границе наших права, те разумијевање да људска права припадају људима јер су људи, да свима припадају без обзира на разлике међу нама (без дискриминације), али да нека права припадају само неким појединцима (напримјер, права дјеце, права особа са инвалидитетом, права припадника националних мањина) да би се тим путем остварила њихова једнакост.

Познавање култура укључује разумијевање начина на које оне утичу на наше понашање, обликују наша увјерења и вриједности. Изучавање ове области треба нас поучити и томе да је свака особа јединствена и посебна и да је припадност одређеној култури не дефинира у потпуности, али да је учење о другим културама важан предуслов за јачање узајамног разумијевања. Слична је ситуација с познавањем и критичким разумијевањем различитих религија, вјерских традиција, симбола, ритуала, текстова и докумената, те језика.

Проучавање историје треба нам помоћи да разумијемо различите факторе и догађаје који су обликовали данашњи свијет, али уз приступ различитим изворима информација, различитим перспективама и уз свијест о постојању другачијих тумачења историјских догађаја.

Посебно важну улогу у данашњем свијету имају медији па је неопходно стећи што више знања и критичког разумијевања о начинима функционирања различитих медија, ефеката које имају на нас и друштво, те о манипулацији и злоупотреби медија, као и схватити важност јавних, независних медија.

Економија је покретач друштва и за функционирање демократије потребно је познавати како она функционира, које су њене кључне законитости, како дјелује глобална економија, који су њени утицаји на животну средину данас и у будућности те који су њени утицаји на разлике међу људима.

ЗАШТО ЈЕ ОВО БАШ САДА ВАЖНО?

Свака ситуација је прилика за учење, а појава пандемије је прилика да помогнемо ученицима/ученицама да разумију на који је начин цијели свијет повезан и организован и зашто је важно добро познавати и критички промишљати о различитим аспектима и начинима функционирања свијета. То је посебно важно како бисмо ученицима дали алате, али и осјећај да се свијет мијењао, те да и њихове генерације имају прилику да свијет учине бољим мјестом.

Да бисмо критички промишљали, пропитивали, анализирали и рјешавали проблеме, морамо имати знање. Транзиција на модерне приступе учењу понекад је погрешно тумачена тако да је стављан нагласак на стицање вјештина, без потребе да се дубље улази у изучавање чињеница. Иако не можемо усвојити сва знања овог свијета, први корак ка добијању одговора на одређена питања је стицање и критичко разумијевање података, чињеница и информација. У вријеме глобалне пандемије, видљиво је колико су добро утемељене научне спознаје битне, али је, такођер, видљиво на који се начин њима манипулира или се користе за специфичне политичке и економске интересе. Спремност на учење и трагање за поузданим информацијама, уз разумијевање начина на који функционирају медији, друштва и економије, све више добија на значају.

ИДЕЈЕ ЗА АКТИВНОСТИ

Као што смо већ напоменули, квалитетно поучавање подразумева готово паралелан процес стицања знања, развоја вјештина, усвајање вриједности и ставова. Но, ево неколико идеја за активности које су фокусиране на стицање знања и критичког разумијевања.

Питања за размишљање – Учење се не догађа као продукт читања лекција и текстова које наставник зада као обавезу. Учење је процес који природно настаје као потреба да се добије одговор на неко питање, односно да се ријеша одређени проблем. Стога је за стицање знања неопходно да помогнемо ученицима/ученицама да дефинирају проблем за који желе пронаћи рјешење. Напримјер, проблем може гласити: *У неким земљама ученицима и ученицама је потпуно забрањено да излазе из куће. Они су одлучили да тебе узму за адвоката како би ову одредбу поништили. Шта би били аргументи? Кома би се обратио/ла? Има ли за то упоришта у неким међународним документима? Како би ријешао/ла проблем?*

Ово од ученика/ученица захтијева да проуче, нпр., Декларацију о правима дјетета, различите релевантне институције које се баве заштитом дјечијих права, али и да доносе логичке закључке.

Шта раде међународне организације – Ово је право вријеме да ученици/ученице науче о томе како функционирају организације на глобалном нивоу, шта им је функција и улога. Можете почети од истраживања Свјетске здравствене организације (WHO), Уједињених нација

(УН), Савјета Европе, можда и Европске уније. Затражите од ученика/ученица да пронађу ко може прогласити пандемију и шта то онда значи. Како то утиче на земље у свијету? Ко може помоћи око економских посљедица пандемије? Зашто су нам потребне организације на свјетском нивоу?

Ја у кризном штабу – Потакните ученике/ученице да замисле да су члан кризног штаба за борбу против пандемије – ко их је поставио на ту функцију, које су њихове овласти, коме одговарају? Нека направе план активности кризног штаба у њиховом насељу. Кога би у њега укључили и зашто? Како би осигурали интересе различитих људи (жена, млађих, старијих...)? Које би акције подузели? Шта је потребно да се те акције изведу? Како би осигурали све потребно? Како би одлучили о изведби плана?

О уставу – Недавно се могло чути да је забрана кретања грађана протууставна одлука – шта то значи? Истражите чланове Устава и дајте своје правно образложење.

Право и правда – Пошаљите ученицима/ученицама фотографију кипа правде (*Lady Justice* – лат. *Justitia*) и затражите да је добро погледају. Шта има на себи, које предмете држи? Како се они могу повезати с појмом правде? Разговарајте о повезу на очима, о мачу и ваги – шта они представљају и зашто? Којим би они симболима означили правду? Направите свој симбол за правду.

- Зашто је кип правде жена? Свако може написати есеј у којем ће образложити своје мишљење о томе.
- Да ли су, према вашем мишљењу, право и правда синоними? Упоредите та два појма и у два преклопљена круга (Венов дијаграм) упишите по чему су ова два појма слична, а по чему се разликују. Пронађите примјер из живота када је нешто урађено правично (према праву/закону), а можда није било праведно. Шта би било праведно?
- Како се доносе закони? Формулирајте неколико законских одредаба које бисте дали на усвајање након завршетка пандемије, а имајући у виду проживљена искуства. Истражите како се закони доносе и пишу. Пронађите једну законску одредбу која вам је занимљива и објасните зашто. Размишљајте шта би у закону требало промијенити и зашто.

Шта ако – Умјесто поучавања о системима и уређењима затражите од ученика/ученица да одаберу неку од институција и напишу шта би се све догодило да те институције нема. Које би све посљедице биле?

Imagine – Замолите их да преведу пјесму Џона Ленона "Imagine" – нека напишу пријевод на лијевој страни свеске или папира, повуку усправну црту, а са десне напишу шта они мисле о сваком поједином стиху, на која их размишљања наводи? Да ли се слажу или се не слажу са Леноном? Треба објаснити своје стајалиште.

Шта са економијом – Потакните ученике/ученице да истраже могуће економске посљедице пандемије на једну грану привреде – нпр., на туризам или авионски пријевоз, пољопривреду или транспорт. Повежите све друге гране привреде које се ослањају на ову, а онда оне које се ослањају на те гране. Истражите докле сежу посљедице и утицаји? Како би та грана могла бити прилагођена новонасталим потребама?

Пандемије кроз историју – Потакните ученике/ученице да истраже познате пандемије у историји човјечанства. Нека одаберу једну и прикажу кључне податке – распрострањеност на географској карти, број обољелих, утицај на друштво те научна открића која су допринијела да се она заустави.

Ко то мијења свијет? – Потакните ученике/ученице да делегирају особе за које сматрају да су промијениле свијет набоље и учиниле да се поједина људска права поштују. Циљ је да направите ваших разредних топ 50 личности! Изаберите комисију и поставите критерије за одабир. Нека свако направи профил једне или двије особе, те појасни зашто се баш она/он треба наћи на листи. Водите рачуна о родној равноправности те осигурајте да на листи равноправно буду заступљени и мушкарци и жене.

О вјерским празницима – Током пандемије на свијету ће бити обиљежено више вјерских празника. Пронађи који су то празници и напиши нешто о сваком од њих. Појасни назив, поруку празника, обичаје и слично. Изради преглед вјерских празника у доба пандемије, не задржавајући се само на доминантним религијама у земљи и окружењу у којем живиш.

Овај приручник је настао у вријеме које није налик нити једном времену које познајемо ми или наша дјеца, у вријеме када су се улице и школске зграде испразниле, живот испунио непознаницама и страхом, а поглед усмјерио на телевизијске екране и друштвене мреже. Истовремено, ово је вријеме у којем, више него до сада, велики број људи преиспитује своје ставове, вриједности, као и своја знања и вјештине.

Управо о томе и говори овај приручник – о оним људским ставовима и вриједностима који су нам потребни како бисмо успјели одржати овај свијет мјестом којем сви равноправно припадамо, у којем смо поштовани и заштићени, и у којем се повезујемо у снажне заједнице спремне да се носе са изазовима.

Ова публикација израђена је уз финансијску подршку Европске уније и Савјета Европе. Ставови изражени у њој не могу се ни у ком случају тумачити тако да одражавају званични став Европске уније или Савјета Европе.

Савјет Европе је главна организација за заштиту људских права на континенту. Обухвата 47 држава чланица, укључујући све чланице Европске уније. Све државе чланице Вијећа Европе су потписале Европску конвенцију о људским правима, споразум који има за циљ да заштити права човјека, демократију и правну државу. Европски суд за људска права контролише имплементацију Конвенције у државама чланицама.

www.coe.int

Земље чланице Европске уније одлучиле су да удруже своја знања, ресурсе и судбине. Заједно су изградиле зону стабилности, демократије и одрживог развоја, задржавајући културну разноликост, толеранцију и индивидуалне слободе. Европска унија поклања посебну пажњу размјени постигнућа и вриједности са земљама и народима изван својих граница.

www.europa.eu

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope

Implementirano
od strane Vijeća Evrope